

Körkérdés

a gazdasági kilátások elbizonytalanodásáról

– I. rész

A magyar gazdaság külső környezete 2001-ben kedvezőtlenebbé vált, a gazdasági (és politikai) bizonytalanság felerősödött, a növekedés lassulását, a recesszióra utaló jelek szaporodását a világkereskedelem bővülési ütemének csökkenése kíséri. Ebben a helyzetben foglalkozni kell azzal, hogy e fejlemények milyen hatást gyakorolhatnak az elmúlt években kedvező teljesítményt nyújtó magyar gazdaságra. Kérdéseink a magyar gazdaság helyzetének megítélésére, illetve a követendő gazdaságpolitika lehetséges változataira vonatkoznak.

- 1. Hogyan ítéli meg azt, hogy a világgazdaság kedvezőtlen fejleményei milyen hatással lesznek a magyar gazdaság már jelenleg is létező feszültségócinak alakulására (például az inflációra, a GDP és az export növekedési ütemének mérséklődésére), illetve milyen újabb problémák keletkezésére lehet számítani?**
- 2. Milyen gazdaságpolitikai eszköztárral lehet a kedvezőtlen hatásokat mérsékelni? Milyen alternatív gazdaságpolitikai csomagok és eszköztárak alakíthatók ki a belső növekedés ösztönzésére? Milyen választási lehetőség van a növekedés ösztönzésének kétféle útja: a költségvetési kiadások növelése és a közterhek csökkentése között? Milyen szerepet kell játszania a gazdaságpolitikai eszköztárban a belső felhasználás ösztönzésének, a költségvetési és pénzügyi politikának, illetve a vállalkozásélénkítés különböző módszereinek?***

* E számunkban a lapzártáig beérkezett válaszok első részét közöljük, a folytatás februári számunkban jelenik meg.

Bácskai Tamás,

a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem tanára

KILÁTÁSOK

A 2002-es év nálunk előreláthatóan élesen két részre oszlik. A választást megelőző időre, amelyet a kormányzat – az egyensúlyi követelményekre kevés tekintettel – a foglalkoztatás bővítésére, a személyi jövedelmek növelésére fog fordítani. Az év második hat hónapjában a kormányzat – bárki nyerje is a választásokat – az egyensúly helyreállításával kell, hogy foglalkozzon. Az eddig, illetve a következő hét hónapban ténylegesen végrehajtott – s nem a választási küzdelemmel kapcsolatban meghirdetett – intézkedések nem teszik túlságosan megterhelővé az alkalmazkodást, különösen akkor, ha országunk hitelminősítése nem romlik. Romlás esetén a keletkezett többletjövedelmeket reflációval kell redukálnunk.

Az, hogy a minősítés miként alakul, s hazánk menyire számíthat a külső befektetők-re, a működőtőke-befektetők által bevitt készpénzhányadra, s a portfólióbefektetők-re, attól függ majd, hogy milyen lesz a választások kimenetele, illetve attól, hogy a kormányba bekerül-e az élesen töke-, s különösen külföldi és különösen amerikai-tőke-ellenes jelszavakat hirdető, Magyarországnak a terror elleni küzdelemben való részvételét ellenző MIÉP. Ha igen, akkor egy amúgy is szokatlanul sok és nagy bizonytalansággal teli világban – s nemcsak világgazdaságban – vagy csökkenti az eddigi tőkebehozatali ütemet, vagy egyáltalában kérdésessé teszi a külföldi tőke magyarországi jelenlétét. Sőt, a tőkebehozatal fenntartása ilyen körülmények között a megnövekedett kockázatot fedező kamatfelárral lesz csak végrehajtható. Az ilyen összetételű kormány kevéssé lesz vonzó az EU-felvételben döntők számára. Így sem a gazdaság nem kap megfelelő nagyságú és terhű tőkeinjekciót, sem a kormányzat nem jutalmaztatik meg a nemzetközi koalíció hű tagjaként. Annál is inkább így van és lesz ez, mert az USA és az EU kormány szintű együttműködése, amelyben eddig sok volt a vitás kérdés és surlódás, a terrorizmus elleni harcban máris javult és javulni fog. Amint azt *Rockwell Schnabel*, az USA-nak az EU-ba akkreditált új nagykövete kifejtette, mindkét fél közös ellenséget kapott, s minden ország története azt tanúsítja, hogy a közös ellenség nagy történelemformáló erő.

Ha azt feltételezzük, hogy nálunk az EU és a befektetők számára elfogadható kormány alakul, akkor is több forgatókönyv lehetséges hazánk nemzetközi gazdasági környezetének alakulása tekintetében. Magyarország *exportnövelési lehetőségei* két tényezőtől csaknem egyenlő arányban függenek, elsősorban a nyugat-európai konjunktúra alakulásától, valamint attól, hogy a magyar export döntő hányadát produkáló multinacionális cégek hova allokálják kibocsátásuk telephelyét. Másodlagosan függenek a multinacionális cégekhez történő hazai beszállítás alakulásától, valamint más közép-kelet-európai országok versenyétől, azaz piacrészesedésünk változásától e piacokon. Ez nagyrészt ugyancsak a több országban jelenlévő transznacionális cégektől függ. Az ország diszponibilis jövedelme pedig még a cserearányok változásától függ. E tekintetben különösen az olajár alakulása fontos, s az mind közvetlenül, mind a világkonjunktúrára gyakorolt hatása által közvetve van hatással reánk.

A változó viszonyokhoz való alkalmazkodás elsősorban a hazai, exportorientált nemzetközi és magyar cégektől függ, a makroökonómiának nem annyira egyes eszközök bevetésén kell gondolkodnia, hanem azon, hogy mennyire képes az országnak azt az arculatot adnia, hogy az „biztonságos kikötő” egy bizonytalan világban. Ehhez pedig elsősorban a közrend, a jogbiztonság javítására van szükség, s ha cost-benefit elemzés-

sel vizsgáljuk a dolgokat, akkor az előbb említett területekre történő befektetések igen hatékonyak lehetnek. Ez egyben az idegenforgalom szempontjából is előnyös lehet, s növelheti részesedésünket a kontinens forgalmából, különös tekintettel a légi forgalom körülményesebbé és kockázatosabbá válására.

A szükséges intézkedések közé tartozna az adó- és járulékkerhek mérséklése, s az ehhez tartozó költségvetési reformok. Az utóbbiak révén mind az egészségügyet, mind az oktatásügyet egyre nagyobb mértékben magas hozzáadott értéket tartalmazó exportáló ágakká tehetjük, s ez bevételeivel a hazai ellátás javítását is szolgálná. A kormányzati-jegybanki intézkedések közül a forint némileg aláértékelt szinten való tartása kell az exportérdekeltség ébren tartásához, az importérdekeltség mérsékléséhez. Ennek kellene alárendelni a kamatpolitikát is.

Az európai gazdasági konjunktúra viszont nagymértékben függ az Egyesült Államoktól, s függ Japánétól is. Természetesen némi időbeli csúszással kell számítanunk az importmegrendelések megérkezéséig és azok teljesítéséig Európában, s ez a 2002-es év első hat hónapját mindenképpen nyomottá teszi fő piacainkon. Némileg ellensúlyozhatja ezt kicsinyre zsugorodott piacrészesedésünk növelése a FÁK-ban, s egyéb olyan országokban, amelyek a nehéz világhelyzetből profitálni fognak szövetségi hűségükért adósságelengedéssel, -mérsékléssel, -átütemezéssel, tőkebehozatali lehetőségeik megjavulásával stb. Ezekbe való exportunk időbeli csúszása szintén mintegy fél év elmúltával érezteti hatását. Vagyis a 2002-es év egésze kevésbé kedvez majd a növekedésnek nálunk, még a jobbik forgatókönyv esetében is.

Mitől függ a kedvezőbb forgatókönyv megvalósulása, s milyen ágazatokat, alágazatokat érthet elsősorban kedvezően? Az amerikai gazdaságot nagyszámú jegybanki kamatcsökkentéssel sem sikerült élénkíteni. Nem láthatjuk előre, hogy a gazdaság élénkülésére milyen hatása lesz a terror elleni hadjáratnak, a kárt szenvedett nagy cégekkel és az áldozatokkal kapcsolatos költségvetési költségeknek. Az is kérdés, hogy milyen nagyságú és mekkora akcelerációs és multiplikátorhatásúak lesznek az újfajta hadigazdaságra való áttéréssel kapcsolatos állami megrendelések. S vajon mi lesz mindezek kihatása az állások megszűnésével kapcsolatos belföldi fogyasztói keresletre, megtakarítási hajlandóságra s a befektetőkre?

A dolog nehezen kiszámítható, mert még nem világos, hogy a fellendülő ágak (biotechnológia, biztonságtechnika, gyógyszeripar, hadiipar, járműipar) ilyen célra termelő kapacitásait bővíteni kell-e vagy inkább magasabb fokon kihasználni, és hogyan érinti mindez azok beszállítóit, illetve a katonai és félkatonai, hírszerzési célú foglalkoztatási és fogyasztási többlet mekkora lesz, hiszen ilyen rendőri és katonai kombinált akció ekkora terjedelemben nem fordult elő. Nem látható előre, milyen mértékben és milyen irányokban stabilizálódik az idegenforgalom s annak közlekedési kihatása. Ezen túlmenően a befektetők magatartása sem ítéltető meg egyértelműen. Vegyük az október 10-i eseményeket a Wall Streeten. A Dow Jones ipari átlag három számjegyű emelkedést mutatott, s a többi index ugyancsak emelkedett. Mindez pontosan egy hónappal az USA elleni terrortámadások után, s az Afganisztánra mért csapásokat követően állt elő. A terroristák finanszírozásának feltárása, illetve akadályozása, a követelések lefoglalása is ambivalens hatással lehet a bank- és kötvényüzletágakra. Miközben meg kell jegyeznünk, hogy ha az USA a többletkiadásokat szuverén hitelek felvételével fedezi – egészében vagy részben –, az az USA és az EMU költségvetési egyensúly-politikája miatt megcsappant állampapír-kibocsátást újra élénkítheti.

Mindez strukturális változásokat indokolhat a hazai áru- és szolgáltatásexport szerkezetében, amelyek jelentős részét transznacionális cégek külföldről vezérlik ugyan, de a telephelyek közötti választásuk befolyásolható. Bizonyos esetekben „infant industries”-ként kezelhetők az új alágazatok, s különös kedvezményekben részesíthetők.

A kis- és középvállalkozások támogatásában egyrészt az ilyen alkalmazkodást – beszál-
lítót és önállót – lenne érdemes támogatni, valamint a gazdaságos importhelyettesítést,
amit egyébként a némileg aláértékelt árfolyam is szolgál.

Bod Péter Ákos,

**a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem
tanszékvezető egyetemi tanára**

Ad 1. Régen tapasztalhattunk ilyen bizonytalanságot a világgazdasági folyamatok rövid távú alakulását illetően. Az írás pillanatában nem lehet még felmérni az Amerikát ért sokk tovagyűrűző gazdaság-lélektani hatásait, mint ahogy a világpolitikai fejleményeket is igen nehéz előrejelezni. A világgazdaság meghatározó központjaiban amúgy is voltak már jelei az elbizonytalanodásnak. Az Egyesült Államokban az „új gazdaság” ígérétenek zöme már jóval 2001 szeptembere előtt elenyészett, és erre rakódott rá az amerikai közvéleményben eddig ilyen formában ismeretlen kiszolgáltatottságérzés. Kontinensünkön a közös európai projekt továbbvitele melletti demokratikus támogatottság meggyengült, a politikai elit tekintélye mind a meghatározó államokban, mind az EU vezetői szintjein megkopni látszott. Japán gazdasága nehezen érthető módon bő évtizede nem képes feldolgozni az 1980-as évek végén felfújtt pénzügyi buborék kipukkanását. Mindezek miatt mostanra a bizonytalanság szokatlanul nagy mértéke jellemzi a pénzügyi és kereskedelmi központokat.

Megrázkódtatások idején a tőke a „minőségbe menekül”, ami ez ideig azt hozta magával, hogy a kisebb és kevésbé integrált gazdaságokból – s ilyennek számított hazánk is – a megtakarítás a biztonságos valutákba és megállapodott pénzügyi központokba áramlik. A bizonytalanság azonban most az amerikai gazdaságban is megnőtt, és így nem következett be a dollár felé fordulás, a nemzetközi kamatszintek emelkedése vagy bármely olyan fordulat, amely korábban valamely nagyobb nemzetközi konfliktus, gazdasági sokk esetén előállt volna.

Kilátásaink szempontjából komoly jelentőségre tett szert az, hogy gazdaságunk a külső portfóliótőke-mozgásoknak nincs kritikusan kitéve, és külső hitelfüggése sem számít már erőteljesnek. Szuverén kockázati besorolásunk (A) hazánkat a pénzügyi kockázat fokát illetően Chile, Csehország, Izrael szintjére helyezi; ez megfelelő bonitás a tőkebevonás folytatásához, ugyanakkor tőkepiacunk viszonylagos fejletlensége miatt nem kell túlzottan sok forró pénz beáramlásával (és potenciális kiáramlásával) számolnunk.

Fizetési mérlegünk tehát több hasonló méretű és fejlettségű országhoz képest kevésbé érzékeny a tőkepiac rezdüléseire és így a tőketételek alakulására; a mérlegegyenleget nagyobb mértékben befolyásolják a folyó tételek, s ezek között kiemelten a külkereskedelmi szaldó. E téren már 2001 végén meglátszott, hogy kivitelünk erősen függ a nyugat-európai konjunktúrától. Az ütemlassulás ezért elkerülhetetlen.

Eddig a gépipar volt bruttó hazai termékünk növekedésének hajtóereje; sokan e korszak lezárulásáról beszélnek. Én nem vagyok annyira borúlátó, mert bár a megelőző időszak meghökkentően nagy ütemnövekedését aligha érhetjük el a következő egymásfél év során, de kár lenne leírni a hazai ipari bővülés esélyét. Néhány nagy alkatrészyártó cégnél valóban keresleti gondok léptek fel, de nem mutat megtorpanást a már itt leteleplő vállalatok zöménél a ráfejlesztési, bővítési folyamat, és folytatódik az újabb cégek betelepülése is.

Ami különösen örömteli (noha csak anekdotikus ismeretekre támaszkodhatunk): növekedni látszik a hozzáadott érték hányada, főként a kutatás-fejlesztés, logisztikai szolgáltatás, szoftvertevékenység arányának gyors növekedése révén, az egyszerűbb és ol-

csőbb munkát jelentő összeszerelés rovására. Ha ez a folyamat a nyugat-európai piacon felerősödő versenyképességi küzdelmek hatására a felénk (és persze a lengyel, cseh gazdaság felé) irányuló relokációban ölt testet, akkor az európai lassulás ellenére, sőt annak időszakában nemzetgazdasági adottságainknak jobban megfelelő termelési szerkezet felé mozdulhatunk el. Az 1990-es évek végén kialakuló magyar gazdasági szerkezet ugyanis nem volt teljesen adekvát azzal, amit hosszabb távú komparatív előnyeinkről gondolunk, és e struktúrán belüli növekedésünk egyébként is kezdett beleütközni a közepesen képzett iparimunkaerő-állomány korlátjaiba. A kiviteli volumen növekedésének ütemesésénél ezért talán kisebb arányú lesz az exportágazatok hozzáadott-értékének ütemlassulása.

Szokásosnak számító nemzetgazdasági gondjaink között az egyik az infláció. Ezt illetően a gyengélkedő világkonjunktúra inkább még segít is, némileg ahhoz hasonlóan, mint 1997–1999 között, amikor a behozatali árszint mérséklődése érdemeinknél nagyobb arányban segített a hazai dezinflációban. A munkanélküliségi ráta további mérséklése elsősorban a regionális fejlődés előrehaladtától függ: attól ugyanis, hogy sikerül-e a hazai tőkeképződést és a nemzetközi tőkebeáramlást az ország keleti és déli térségeibe, valamint a prosperáló várostérségektől azok peremvidékei felé irányítani. Az GDP (és kisebb mértékben a GNI) növekedési ütemének átmeneti mérséklődésébe azonban bele kell nyugodnunk.

Ad 2. A 2002-es évre rányomja bélyegét a parlamenti választás. Nem elsősorban maga a politikai bizonytalanság számít e vonatkozásban, mert a gazdaság mind kevésbé közvetlenül függ a pártpolitikai változásoktól. Azonban a politikai ciklus hatása nyilvánvalóan jelentős 2001 és 2002 fordulóján; a választások előtti költekezés és költekezési elígékezés most ráadásul egybeesik a belső kereslet élénkítésének egyébként nem kifogásolható lépéseivel. A választást megelőző év – lássuk be – a nyugdíjasok és az állami tisztviselők kedvenc esztendeje, míg a rákövetkező év fiskális szempontból feszesebb lesz.

Azt remélem, hogy a pártpolitikai versengés ez alkalommal nem terjed ki a gazdasági növekedési ütem mértékére, azt meghagyja a gazdaságstatisztikusoknak. A GDP növekedési üteménél egyébként is lényegesebb és relevánsabb lenne a bruttó nemzeti jövedelem vagy az elkölthető jövedelem mutatója. Az ütemcsökkenést átmenetinek gondolom, és olyanak, amely nem igényel fordulatot a gazdaságpolitika karakterében, mivel a külkereskedelmi mérleg hiánya várhatóan tovább mérséklődik a hazai beruházási ciklus újbóli megemelkedéséig. A makroarányok terén várhatóan érvényesül az a fajta konvergencia, amely a csatlakozásra esélyes többi országnál is érzékelhető.

Az eddigiekből láthatóan nem látok szükségesnek bármely nagy gazdaságpolitikai csomagot vagy hirtelen irányváltoztatást, azt feltételezve, hogy a kormányzat nem kísérel meg valamiféle erőltetett ütemfenntartást. Inkább az utóbbi évek óvatos módosításainak kiszámítható továbbvitelét tartom fontosnak: az európai adóharmonizációnak elébe menve mérséklendő a személyi jövedelemadóztatás és főként a forgalmi adózás mértéke.

A csatlakozásig hátralévő idő alatt a szerkezeti politikák terén kell aktívnak lennünk. A vállalkozástámogatás terén csoda nem várható a finanszírozást segítő transzferektől, de a Széchenyi-terv keretén belüli pályázatás gyakorlata hasznos előkészítésül szolgálhat a későbbi uniós élethez. Egyébként úgy látom, hogy a legjobb vállalkozásösztönzés az, ha a hazai kereslet folyamatosan növekszik, hiszen akkor javul a vállalkozások önfinanszírozó képessége, márpedig a nálunk makacsul érvényesülő tévhitekkel ellentétben minden gazdaságban a visszatartott nyereség (s nem a bankhitel vagy a tőkeemelés) a legjelentősebb forrása a fejlesztésnek, beruházásnak. Folyamatos keresletbővülés mellett egyébként javul a vállalkozások bankszerű finanszírozhatósága is.

Nem mondom újat azzal, hogy a leglényegesebb struktúrapolitikai területek közé a regionális politika, agrárpolitika, az egészségügyi ellátás tartozik.

KIHÍVÁSOK ÉS ALKALMAZKODÁS

A külső környezetben az utóbbi hónapokban megfigyelhető kedvezőtlen fejlemények jelentős hatást gyakorolnak a világgazdasághoz egyre szorosabb szálakkal kapcsolódó magyar gazdaságra, amelyben a növekedés nagymértékben a külső konjunktúra függvénye. A külső visszaesés az inflációt rövid távon csökkenti (kisebb lesz a kívülről begyűrűző inflációs hatás), középtávon pedig legfeljebb csak áttételesen gyakorol rá hatást (a növekedési folyamat megtorpanását kísérő bizalomhiány erősítheti az inflációs várakozásokat).

Az ipari termelés dinamikájának megtörése következtében a GDP növekedése valószínűleg az eddiginél mérsékeltebb lesz. Ez a gyakorlatban azonban önmagában nem jelent komolyabb törést. A belső gazdaság ugyanis 1996 óta stabilan 2–2,5–3 százalékkal növekedett, és az exportorientált, nagyrészt zöldmezős beruházások belépése vitte föl a GDP mutatóját 4-5 százalékra (a jövedelemviszonyokat valósabban tükröző GNI mutatója viszont ezzel is csak 3-3,5 százalékgig emelkedett). Az exportszektor dinamikájának lassulása mellett a belső gazdaság 2-3 százalékos növekedése változatlanul fennmaradhat.

Feltehetőleg több éves távlatban számolni kell azzal, hogy mind az export, mind az import dinamikája lassulni fog. Az elmúlt évek 20-25 százalékos növekedésével szemben valószínűleg egy számjegyű emelkedés várható. Az eddigi trendek folytatódása esetén a külkereskedelmi hiány valamelyest emelkedhet. A hagyományos gazdaság exportjának versenyképessége ugyanis a visszaesés időszakában gyengülhet, és még erőteljesebbé válhat az ázsiai országok exportjának behatolása a magyar piacra. Ugyanakkor költségvetési oldalról nem fenyeget komoly veszély.

Az eddig jelentkező tüneteken túl újabb változások is lehetségesek a világgazdaságban vagy régiókban. Elképzelhető, hogy az elmúlt évek globalizációs trendje megtörik, bizonyos tekintetben akár a lokalizáció trendje is erőteljesebbé válhat. A kedvezőtlen tőzsdei folyamatok következtében a budapesti tőzsdén szereplő nagyobb magyar cégek fokozottabb mértékben válhatnak ellenséges kivásárlás célpontjává.

Nem zárható ki regionális méretűvé váló válságközeli helyzetek kialakulása sem; ha a korábbi években tapasztaltnál lényegesen enyhébben is, de érvényesülhet a dominóhatás: a feltörekvő országok bármelyikében kialakuló problémák éreztethetik hatásukat a magyar gazdaságban, például a forint árfolyamában is (lásd a lengyel költségvetés és a fizetési mérleg magas hiányát).

Ugyanakkor közép- és hosszabb távon Magyarország a növekedés számos olyan potenciális területével rendelkezik, amelyeknek akár csak részleges kihasználása is új lendületet adhat a növekedésnek. Az a tény, hogy Magyarország mindössze néhány száz kilométer távolságra található egy fejlettebb, bérszínvonalában többszörös szintet elérő európai régiótól, számtalan lehetőséget rejt magában, melyet regionális, illetve az ágazati szempontból ma még csak részben használunk ki. Ilyen a turizmus, a beszállítói ipar kialakítása, illetve megerősítése, az innováció erősítése a kis- és középvállalkozásoknál.

Önmagában is jelentős növekedési hatást fejthetnének ki a következők:

- ha a tőkeszegény magyarországi vállalatok a nyugat-európaihoz közelítő mértékben juthatnának hitelforrásokhoz;
- ha a mezőgazdaságnak és az élelmiszeriparnak akár csak egy kisebb hányada is át tudná venni az exportorientált holland vagy dán mezőgazdaság módszereit, eljárásait;

– ha az elmúlt 10 évben a lakásállomány, úthálózat, vasúti közlekedés területén elmaradt beruházásokat, felújításokat legalább részlegesen pótolnánk, valamint ha az oktatás és az egészségügy alulfinanszírozottságát enyhítenénk;

– tartalékot jelent a Kelet-Ázsiával szemben kialakult, lassan növekvő és immár 4 milliárd dolláros szintet közelítő külkereskedelmi deficit csökkentése piacvédő intézkedésekkel és az export ösztönzésével (e deficit harmada-fele egy sajátos jüan–euró konverzió, a többi viszont belső piacaink fokozatos elvesztését jelenti azzal a régióval szemben, amely esetében a magyar export hosszú ideje csupán egytizede az importnak);

– az új technológiák, ezen belül is elsősorban az informatika fejlődése a gazdasági dinamizmus egyik fő forrása lehet.

A kedvezőtlen hatások tompításához használt eszközök kiválasztásánál elsőként mindig az elérni kívánt célt kell meghatározni. Nincsenek univerzális eszközök, melyeknek csak előnyös, és minden gazdasági szereplőre érvényes hatásaik lennének. Nem volna helyes a gazdaságpolitika különféle lehetséges eszközeinek merev szembeállítására (restrikciós vagy vállalkozásösztönző, liberalizációs vagy piacvédő). Egy adott célt az egyik, másikat másik eszközzel lehet elérni. Amíg például a távközlekedésben kialakult monopóliumok oldására egyértelműen ajánlható a liberalizáció, a távol-keleti importdömpinggel szemben nyilvánvalóan létjogosultsága lehet korlátozó intézkedéseknek.

A választásnál feltétlenül tekintetbe kell venni a magyar gazdaság kettős természetét. Egy adott gazdaságpolitikai eszköz egészen más hatást válthat ki a tőkeerős, jellemzően külföldi nagyvállalatok által birtokolt (leány)vállalatoknál, mint a hazai tulajdonú kis- és közepes vállalkozásoknál. A belső fogyasztás növekedése például gyakorlatilag közömbös a döntően exportra termelő multinacionális cégek szempontjából, a lakossági szükségletek kielégítésére berendezkedett hazai kis- és közepes vállalkozások számára viszont piaci helyzetük lényeges javulását eredményezheti. Az államilag támogatott lakásépítkezés vagy az infrastrukturális beruházások szintén a hazai vállalkozások piaci lehetőségeit bővítik. Egy esetleges adócsökkentés óhatatlanul a közszféra bérfelzárkóztatásának korlátozásával és az állami beruházások visszafogásával járna, így a fenti célok elérését nehezítené.

Mivel a gazdaság kettészakadása nyilvánvaló kapcsolatban áll a társadalom kettészakadásával, a keresletélénkítő és beruházástámogató politika kétszeresen hasznos: mind a közszféra helyzetének javításával, mind a hazai vállalkozások piaci helyzetének – ezzel is összefüggő – erősítésével a középosztályt stabilizálja és szélesíti, az alsó középrétegek korábbi lesüllyedése helyett azok lassú felzárkózásának tendenciáját erősíti.

Az egyensúlyörző növekedés nincs feltétlenül ellentétben a belső kereslet növelésével, amennyiben a beszállítói háttér erősítésével mérsékelni lehet a gazdaság importigényét, illetve ha a szolgáltatásexport, ezen belül is az idegenforgalom egyensúlyjavító szerepe tovább erősödik. A versenyképesség és tőkevonzó-képesség hosszú távon való fenntartása érdekében tovább kell növelni a munkaerőt újratermelő ágazatok – elsősorban az oktatás és az egészségügy – részesedését a nemzeti jövedelemből.

A tartósan gyors növekedés fenntartásához a jelenlegi beruházási hányad emelésére van szükség (28-29 százalékra). A beruházási hányad emelése érdekében mindenekelőtt a befektetésösztönzés szükséges, amely elsősorban az infrastruktúra területén állami szerepvállalást igényel, de – a fizetési mérleggel összefüggésben is – fontos a külföldi tőkevonzási képesség fenntartása és a hazai vállalkozások fejlesztéseinek erősítése.

A tőkevonzó képesség az integrációs folyamat erősítésével, de még inkább az EU-tag-sággal javulhat.

A versenyképesség szigetszerű növelése önmagában nem oldja meg az ország kettészakadásának súlyos gondjait; nagy szükség van a területi különbségek egyidejű kiegyenlítésére is. E nélkül a fejlődés ágazati és területi különbségei előbb-utóbb kezelhe-

tetlen mértékű gazdasági-társadalmi problémákat okozhatnának, ami akár az integráció nyújtotta előnyök kiaknázását is meggátolhatná. A gazdaságfejlesztésben nem állítható szembe a versenyképesség további javításának és a területi különbségek mérséklésének követelménye, mint ahogy a külföldi beruházásokat sem volna helyes szembeállítani a hazai vállalkozások fejlesztésével. A multinacionális cégek ma elsősorban azzal járhatnak hozzá az ország fejlődéséhez, ha a foglalkoztatási gondokkal küszködő térségekben, a Dunától keletre vagy a Balatontól délre is megjelennek, illetve ha tudásintenzív tevékenységüket is növekvő mértékben hazánkba telepítik.

A jövőben a klasszikus makrogazdasági mutatók mellett másfajta minőségi tényezők – az informatika fejlettsége, a környezet minősége, a felnövekvő generáció tudásszintje, a népesség egészségi állapota – alakulására is a mainál jóval nagyobb figyelmet kell szentelni. A gazdaságpolitikát egyre inkább az fogja minősíteni, hogy mennyiben képes más – társadalompolitikai, integrációs, kohéziós – célokkal a közös nevezőt megtalálni, s hogy mennyiben segíti a gazdaság alkalmazkodását az új kihívásokhoz.

Botos Balázs,

a Magyar Exporthitel Biztosító Rt. vezérigazgatója

BIZONYTALANOK-E A GAZDASÁGI KILÁTÁSOK?

A címben szereplő kérdés álkérdés, hiszen nyilvánvaló, hogy a gazdasági kilátások bizonyos mértékig mindig bizonytalanok voltak és mindig azok is lesznek. Mint biztosítási ügyekkel foglalkozó, szívesen utalnék a mérhető és nem mérhető kockázatok, a szubjektív és objektív bizonytalanságok különbözőségeire is, de nem teszem. Azt gondolom, hogy a kérdés, amelyre meg kell kísérelnünk választ adni, reálisan így tehető fel: bizonytalanabbak-e a szokásosnál ma a gazdasági kilátások Magyarországon?

1.) Nem vitatható, hogy a világgazdaságban kedvezőtlen jelek figyelhetők meg. Ezek a jelek persze nem tegnap bukkantak fel, hiszen a növekedés lassulásáról Amerikában már közel egy éve, az EU országaiban mintegy fél éve beszélnek. Kétségtelen ugyanakkor, hogy a szeptember 11-i események ezeket a jeleket felerősítették, és a visszaesést kiterjesztették olyan ágazatokra is, amelyeket abszolút egészségesnek hittünk.

Ismét felerősödött a veszélye a regionális méretekben kezdődő, de kiszámíthatatlan gyorsasággal terjedő válságoknak is. Elég talán csak Argentínára vagy Törökországra utalni, de változatlanul kérdéses egyes szomszéd országok gazdasági helyzetének stabilizálása is. Ma még felmérhetetlen az is, hogy az afganisztáni események, s az azoktól csak részben független olajárak alakulása milyen befolyást fog gyakorolni a világgazdasági tendenciákra.

Az olajárak kapcsán érdemes egyébként utalni a kategorizálások buktatóira. Az olajbevételek csökkenése nyilván kedvezőtlen hatással van az ebből élők helyzetére, ugyanakkor például számunkra az alacsony olajárak átcsoportosítható jövedelmeket, stabilizálódó pénzpolitikát jelentenek. Legalábbis addig, amíg az OPEC a jelenlegi kivárára alapozott termelési politikát fenntartja.

A magyar gazdaság nyitottsága egyértelművé teszi, hogy a világgazdaság fentiekben érintett, s számos más fejleménye hatással legyen a belgazdasági eredményekre. Meggyőződésem ugyanakkor, hogy a korábbi években megalapozott pálya lényeges módosítására nincs szükség, és azok az eszközök, amelyek rendelkezésünkre állnak, elegendőek lehetnek az EU-belépéshez szükséges kritériumok teljesítéséhez. Ebből az is következik,

hogy „újabb” problémák keletkezésével nem számolok, hiszen sem az ipari termelés növekedésének lelassulása, sem az export dinamikájának vagy a befektetések ütemének lassulása nem „újabb” problémát jelentenek, hanem a gazdaságpolitikai fejlődés törvényszerű hullámszerű jelét.

2.) Az ipari növekedés ütemének mérséklődése, sőt legújabbban a termelés volumenének csökkenése kétségkívül nem öröndetes. Ugyanakkor a KSH adatai szerint a csatlakozásra váró országok csaknem mindegyikében jelentősen romlott az előző év azonos időszakához viszonyított ipari termelés. Aki azonban figyelemmel kísérte az ágazat elmúlt néhány évének tendenciáit, annak számára világos kell hogy legyen, hogy a termelés és értékelés évenkénti megduplázódása nem tarthat a végtelenségig, és azért nem valamiféle gazdaságpolitikai törekvés kudarcát tükrözik a jelenlegi számok, hanem a strukturális változások egy újabb periódusát. Ebben a szakaszban a vállalkozások támogatása révén a kisebb volumen, de lényegesen nagyobb számosságot képviselő kis- és középvállalati szféra – tovább javítva a foglalkoztatási trendeket – képes lehet a széles értelemezett ipar újabb konjunkturális ciklusát beindítani.

Kérdés persze az is, hogy a klasszikus ipari tevékenységek terén jelentkező kiesést tudják-e pótolni a szolgáltatóipari, informatikai, idegenforgalmi stb. ágazatok? Véleményem szerint igen.

Az idegenforgalom például már évek óta jelentősen hozzájárul a pénzügyi egyensúly fenntartásához. A GDP mintegy 10 százalékát produkáló és háromszázezer embernek munkát biztosító ágazatba az elmúlt két évben óriási fejlesztési volumenek áramlottak. A Széchenyi-terv csak 2002-ben mintegy 35 milliárd forintot kíván fordítani az idegenforgalmi beruházások támogatására. Ezen kívül reálisak azok a remények, hogy a kedvezőtlen világgazdasági események miatt visszasett turisztikai kereslet újrendező-dő piacán Magyarország a korábbiaknál előnyösebb pozíciókhoz juthat.

3.) A jelenlegi gazdaságpolitika eszköztárát ki-ki meggyőződése és vérmérséklete szerint értékelheti vagy kritizálhatja. Az utóbbiak helyzetét az elmúlt időszak kedvező gazdasági tendenciái persze meglehetősen megnehezítik, de azt mindig lehet mondani, hogy más úton még jobb eredményeket érhattünk volna el.

Ezek az eszközök alapvetően egy kiegyensúlyozott keresletélénkítésre és stabilizációra irányulnak. Magyarul arra törekszenek, hogy egyidejűleg biztosítsák a gazdasági növekedés folyamatosságát és az infláció csökkentését. Az eddigi eredmények azt bizonyítják, sok korábbi vélekedés ellenére, mindez nem lehetetlen. Kompromisszumokra persze szükség van, de hát a politika, a gazdaságpolitika is mindig a kompromisszumok művésze volt.

A gazdaságpolitikai eszköztár egyik legfrissebb eleme a Széchenyi plusz néven megismert programcsomag. Infrastrukturális beruházások felgyorsítására, vállalkozásélénkítésre, a pénzügyi garanciák bővítésére tartalmaz elemeket és mindehhez pénzt is, mégpedig nem keveset (mintegy 200 milliárd forintot). Bár sokan úgy vélik, a pluszt csak a legutóbbi világpolitikai és gazdasági események hatására vetette be a Kormány, véleményem szerint ez nem igaz. A Széchenyi plusz szerves folytatása a korábbi gazdaságpolitikai irányoknak, és meggyőződésem, hogy legtöbb eleme akkor is bevezetésre került volna, ha a világgazdaságot nem sújtják dekonjunkturális hatások.

Fontos lépés volt ebben az évben a forint átváltási sávjának jelentős kiszélesítése is. Ezzel került „vissza” az árfolyam-politika a gazdaság versenyképességét jelentősebben befolyásoló eszközök közé, s ezzel vált lehetővé egy rugalmasabb költségvetési politika is. Természetesen meg kell tanulni az ezzel járó kockázatok kezelését is, amelynek egyik lépése, hogy a Magyar Exporthitel Biztosító Rt. egy kis- és középvállalati kör számára használható árfolyam-biztosítással lépett a piacra.

A jelenlegi gazdaságpolitikát sokan támadják az újraállamosítás, az etatizmus vádjával. Ezért vonják kétségbe a Széchenyi-terv, majd a Széchenyi plusz, a különböző pályázati rendszerek hasznosságát, ezzel kérdőjelezik meg – az EU-országjelentés által egyértelműen pozitívan értékelt – a kétéves költségvetés bevezetésének célszerűségét. Számos érvet lehetne felhozni mindezen kétségekkel szemben, de hadd idézzek itt csak egyetlen véleményt. A Heritage Foundation és a *The Wall Street Journal* legutolsó rangsorában – amely az egyes országokat a gazdaság szabadsága alapján rangsorolja – Magyarország tíz hellyel előrébb lépett az előzőekhez képest. A pontszám javulásának háttérében pedig két tényező javuló értékelése állt: a monetáris politikáé és a kormányzati beavatkozás mértékéé. Hát igen, a kormány sem lehet próféta a saját hazájában.

Botos Katalin

egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, SZTE, BKÁE

1. Milyen hatással lesznek a világgazdasági fejlemények a magyar gazdaságra?

A világgazdaság három centruma húsz éve nem volt ilyen szinkronban: a visszaesés jelei mutatkoznak USA, Japán és az EU térségében is.

Japán nem tud kitörni a folyamatos válságból, tíz éven belül már a negyedik receszsiót éli meg. Mellesleg itt érdemes egy dolgot megjegyezni: kissé a nemzetközi együttműködés is felelős a dologért, hiszen 1987-ben a Louvre-i megállapodás ösztökélte masszív fiskális és monetáris élénkítésre. Ennek következményeit ma is nyögi, képtelen helyreállítani felborult költségvetési egyensúlyát. (A belső eladósodottság magas szintje miatt a nemzetközi hitelminősítő intézetek a japán adókat figyelő listára tették.) A csökkenő árak és csökkenő kereslet recessziós hatásain most már akár a 0 kamat politikája sem tud segíteni. Olyan strukturális gondok húzódnak meg a mélyben, mint a lakosság fenyegető elöregedése, a bankszektor szanálásának és a túldimenzionált építési szektor konszolidálásának igénye. Gondolom, ez önmagában adalék a kérdéshez, hogy milyen eredményre vezethetnek a strukturális problémákkal küszködő országokban a keynesiánus konjunktúraélénkítő intézkedések.

Az USA a nyolc éven át tartó fellendülés után recesszióközelezi lassulás állapotába került, annak ellenére, hogy a kamatokat a FED egy év alatt kilencszer csökkentette, s most 1962 óta a legalacsonyabb szinten vannak és enyhén negatívvá váltak. A fiskális politika is lazított, az intézkedések már számottevőnek tekinthető nagyságrendűek, elérik a GDP 1,5 százalékát. Az USA-nál azonban van játéklehetőség, hiszen a 90-es években szolid államháztartási pozícióra tett szert, s ez teret ad némi élénkítő keynesiánus intézkedésnek. Lehet, hogy ezek eredményeként elolvad a most kezdett pénzügyi évre tervezett szufficit, ami egyébként is csak annak lenne köszönhető, hogy a társadalombiztosítás egyelőre még pozitív egyenleggel zár az USA-ban.

A nemzetközi pénzügyi szakértők rámutatnak, hogy a szeptember 11-i sokktól függetlenül esedékes volt a túlfűtött amerikai gazdaság lehülése, mivel az információtechnikába eszközölt beruházások túlméretezettnek bizonyultak, s 2000 áprilisa után radikálisan visszaesett az üzleti szektor és a magánfogyasztás is e termékekből. A befektetési-kockázati alapok nyomban érzékelték a növekedési kilátások romlását, s befektetéseik a high-tech iparba radikálisan visszaestek. A konjunktúrát bizony éveken át túlfogyasztás fűtötte, vállalati és lakossági szinten egyaránt. Ennek során negatívvá vált a megtakarítási ráta, nőtt a folyó fizetésimérleg-hiány – az USA vált a világ legnagyobb adósává.

Ugyanakkor a szakértők hangsúlyozzák: az állami újraelosztás szintje alacsonyabb, mint versenytársainál, az államadósság mérséklődött, a munkaerő és a tőke piaca rugalmas, reménykedni lehet tehát a viszonylag gyors alkalmazkodásban. A kérdés: mikor áll helyre a piac szereplőinek bizalma. S ezt nem könnyű megjósolni.

Ami a bennünket legközvetlenebbül érintő eurótérség kilátásait illeti, volt olyan reménykedés, hogy sikerül leválni az USA által diktált trendről. Ezzel szemben világossá vált: Európa annak ellenére érzékeny a világ többi részéből jövő hatásokra, hogy kereskedelmi kapcsolatai zömét a térségben: önmagával és a közép-kelet-európai országokkal bonyolítja. Csakhogy a globalizálódott világban a tőkepiaci kapcsolatok hatása is óriási, s emellett néhány világgazdasági jelenség – például az olajárrobbanás – jobban megviseli, mint az USA-t. Az EU árstabilitásra irányuló politikáját nehezítette az olajár-emelkedés, s az euró gyengülése révén importált hatás is. Nőtt a fogyasztási cikkek ára, ami megcsapolta kissé a vásárlóerőt. A személyes fogyasztás elmaradt a várttól, s ez lassítja az amúgy sem dinamikus növekedést. Pedig itt is volt adómerséklés, kamatcsökkentés – most például a kamatok épp olyan alacsony szinten vannak, mint az USA-ban (ott kilencszeres korrekció után). A tőke költség tehát nem lehet a beruházások akadálya. Nincsenek nagyobb egyensúlytalanságok sem a térségben, az elmúlt évek stabilitásorientált fiskális politikája nagyjából eredményes volt, s mérsékeltek voltak a béremelkedések is. (Épp a mintaképül szolgáló Németország jelent most kivételt, ahol a deficit súlyos gond.) Az alacsony növekedési ráta és a magas munkanélküliség Európa-szerte azonban mindenképpen aggodalomra ad okot, s a politikusok számára nagy a csábítás a konjunktúraélénkítő intézkedések bevetésére. A monetáris politika európai irányítói óvnak ettől, mondván, a finanszírozás mindig időeltolódással hat, s többnyire épp fordított eredményt hoz. Prociklikusan és nem anticiklikusan hat. Ne adjuk fel tehát a középtávú stabilitási célokat még a szűkülő piacok idején sem, mert a monetáris politika nem tudja kiigazítani a munkaerőpiac vagy a szociálpolitika terén tapasztalható strukturális torzulásokat, így lényegében hatástalan marad. Sosem tűntek el azok a deficitek, amelyek a recessziós időben keletkeztek, s amelyeket a fellendülésnek el kellett volna tüntetnie – hát persze, nincs a világon az a politikus, akinek ne lenne kellemesebb adni, mint elhárítani a köz óhaját. S a játéktér bizony sokkal szűkebb, mint az USA-ban, ráadásul a társadalom előregevése s ebből fakadóan a társadalombiztosítás terhei is nagyobbak, mint az Atlanti óceán másik partján. Mindebből számunkra az következik, hogy legfontosabb kereskedelmi partnereink várhatóan nem jelentenek számunkra komoly növekedési impulzust.

2. Kivédési technikák

Nézzük csak, mit javasolt saját magának Európa Lisszabonban! Liberalizálást az infrastruktúra széles területein, az áram, a gáz, a posta, a közlekedés mezején; szubvenciók leépítését, foglalkoztatásösztönző adó- és szociálpolitikát, nagyobb figyelmet az oktatási szférára, s a közkiadások áterelését a beruházások területére a fogyasztás szférájából. Igaz, még több a szándék, mint a tett, éppen a növekedésslassulás miatt.

Bizonyos területeken mi is lépegetni látszunk efelé. A kis- és középvállalati szektor támogatásának növelése ugyan látszólag a szubvenciók csökkentésével ellentétes, de valójában csak a versenyhátrány kompenzálására szolgál. Egyébként mindenképpen ésszerűnek tarthatjuk a hazai piacra termelő, alapvetően hazai vállalkozói szektor támogatását, mert a csak külföldre orientált gazdaság sokkal sebezhetőbb a nemzetközi konjunktúra ingadozásai révén, mint egy kiegyensúlyozottabb szerkezettel rendelkező ország. E szektor fejlesztése nem felváltani hivatott az exportvezérelte gazdaságpolitikát (mert nem is igen tudja), de kiegészíteni, növekedési ösztönzést hozni törekszik más-

honnán, mint a küpiacokról. (Ahol épp a szűkülés tapasztalható.) Ez a szektor a nagy foglalkoztató. Az exportorientált, de egyáltalán a multinacionális cégek lényegesen magasabb termelékenységgel dolgoznak, s bizony, nem túl sok többletmunkahelyet teremtenek. Nélkülük tán kevesebb lenne, szól az ellenérv, de ez sem mindig igaz. Itt van a kiskereskedelem, már szinte közhelynek hat, ha a bevásárlóközpontok kis bolthálózatokat tönkretévő hatását idézzük. S európai példa szép számmal van arra, hogy e szférát védik az egyes országok. Mellesleg az Európai Központi Bank kutatórészelege által készített tanulmány – a foglalkoztatás és produktivitás kérdéseiről – éppen arra mutatott rá, hogy a foglalkoztatási problémák országonként a legszorosabb kapcsolatban a kiskereskedelmi szektor fejlettségével és hálózatával vannak. Nagyon valószínű, hogy ezt a problémát a politika és gazdaságpolitika messze nem súlyának megfelelően kezelte végig az elmúlt évtizedben.

Ismert veszélyforrásként szokták idézni, hogy a belső piac élénkítése felfuttathatja az importot, s így a fizetési mérlegre negatívan hathat. Éppen ezért fontos, hogy a kormányzati kiadásokban a hangsúly a beruházásokra helyeződjék, méghozzá olyanokra, amelyek elsődlegesen hazai kapacitásokat igényelnek. Ennek a lakásépítkezés, közlekedésfejlesztés többé-kevésbé megfelelni látszik.

Az árfolyam-politika módosítása jól láthatóan hozzájárult az antiinflációs politikához, még ha a vállalatok bizonyos körénél okoz is exporthatékonysági gondokat. Évtizedeket átfogó elemzések bizonyítják, hogy a leértékelő politika és a cserearányromlás között kapcsolat van, nem ösztönzi az ármunkát a kellemes reáleértékelés a küpiacokon. Szokták erre ellenérvként azt hozni, hogy recesszióban az áremelés igen nehéz, piacvesztéshez vezet, amit sosem tudunk visszaszerezni. Mégse lehet azonban, hogy a magyar pénzügyi politika tartósan támogassa a magyar exporttermékek fogyasztóit – márpedig ez a helyzet, ha exportunkban nem tudjuk érvényesíteni azt az árszintemelkedést, amit importunkban szállítóink felénk érvényesítenek, hiszen akkor a vállalat forintban ugyan a pénzénél lesz, de a fizetési mérleg érdemben nem vagy nem annyit javul, mint várjuk, netán romlik is. Az világos, hogy a magyar import árrugalmassága más, mint a mi exporttermékeinké, az összefüggés azonban az adott szerkezeten belül is fennáll.

Ami a strukturális reformok átgondolását illeti, a lisszaboni feladatok egy része nálunk is időszerű. Csak sajnós, a mi játékerünk sokkal, de sokkal szűkebb, mint Európa boldogabb felén. A nyugati gazdaságokban meglévő erős középosztályra rá lehet terhelni a közszférából „kiprivatizált” feladatok magasabb árait – hiszen az addig ingyenes szolgáltatások piacivá tétele ezzel jár. A polgár ott ki tudja fizetni, legfeljebb szűkül a megtakarítása, de a mi lesüllyedt középosztályunk miből fizet? Átstrukturálja fogyasztását – s így összességében nem biztos, hogy többletkeresletet fog jelenteni a változtatás. S min lehet a legtöbbet spórolni? Ruhán, koszon. Ezek pedig hazai beszállítóknál fognak negatívan hatni.

Fontos dolog, hogy a belső konjunktúraserkentő beruházások, kisvállalkozói támogatások ne az eladósodást növeljék, hiszen – egyetérthetünk az európai monetáris politika irányítóival – az államadósságot csak fölhalmozni könnyű, leépíteni nem. De itt is könnyebb helyzetben vannak az EU tagjai, hiszen náluk az adósság – aminek szintjét inkább csökkenteni kell – egy sor feladat megoldását is takarja. Például a kommunális szolgáltatások nálunk óriási feladatai – például szennyvízhálózat – ott már kiépültek. Van ugyan adósság, de megvan a közjóság. Nálunk úgy gyűlt össze az államháztartás adóssága, hogy e kérdések még megoldatlanok. A közterhek növelése – forrászerzés céljából – aligha járható út, elmenekül a számunkra fontos külföldi beruházó. Nehéz a kiadások átstrukturálása, megnyirbálása is – hogy ide beilleszthetőek legyenek e szűkszerű, az EU-csatlakozás szempontjából egyébként elengedhetetlen tételek.

E téren az infláció 2001. évi alultervezettségé sajátos „megoldással” szolgált. Mivel a kiadási oldalon nyilván kevés volt a rendelkezésre álló forrás az ott számításba vett feladatok költségeinek fedezéséhez, így kikényszerítődött egy sajátos „privatizálás”, privát hozzájárulás az intézmények működtetéséhez. A kórházba bevisszük a megvásárolt gyógyszert, az óvodába a gyümölcsöt, az iskolába a szalvétát és egyebet. Megbarkácsolja apuka a huzatos ablakot, kifestik az óvodát az érdekelt szülők. Az is bizonyos, hogy maximális takarékosagra kényszerültek az intézmények. A bevételi oldalon keletkező többlet viszont lehetőséget adott a legégetőbb problémák orvoslására, s olyan támogatásokra is, amelyekre a forrást előteremteni a terhek direkt növelésével biztos nehezebb lett volna. Nem gondolom, hogy tartósan járható út ez, hiszen a piacositásnak nem a legszimpatikusabb válfaja, de az adott külgazdasági körülmények közepette van pozitív hozadéka.

Csillag István

**jogász, a közgazdaság-tudományok kandidátusa,
a Pénzügykutató Rt. általános igazgatója**

FORDULATOT ÉS REFORMOT!

Ad.1. Teljes mértékig egyetértek a *Külgazdaság* első körkérdésének megfogalmazásával, mert magam is úgy vélem, hogy a (nevezzük nevén) világgazdasági recesszió csak kielezi azokat a gondokat, amelyekkel hazánk gazdasága az elmúlt három év felemás gazdaságpolitikája miatt nem tud megbirkózni, de amelyeknek nem oka a különbözőálló recesszió. Azt állítom, hogy az 1998 közepe óta folytatott hibás gazdaságpolitika hazánk versenyképességét, versenyképességi előnyét felélte, emiatt a gazdasági növekedés már a recesszió előtt lelassult, a kivitel növekedési üteme már a recesszió előtt megtört, a termelékenység gyors növekedése lefékeződött, az üzleti beruházások hanyatlanak, az infláció az utolsó hónapok fejleményeitől eltekintve beragadt, a foglalkoztatottság lényegében stagnál. A gazdaságpolitika a növekedés tényezőit rendre megbénította, vagy versenytársainkhoz képest nem igyekezett bővíteni ezek mozgásterét, ugyanakkor a fiskális és jövedelempolitika legutóbbi időkig semleges, sőt restriktív volt, ami miatt az egyensúlyok eddig nem romlottak, sőt az 1992–1997 között átalakult új, önszabályozó gazdasági szerkezet javította is a külső egyensúlyokat.

A romló versenyképességű gazdaságot a világgazdasági recesszió a kivitel növekedésének, ezzel a gazdasági növekedésnek a lelassulásával (2,8-3 százalékos reálnövekedés), a foglalkoztatottság romlásával fenyegeti. Ehhez jövőre enyhe vagy súlyosabb egyensúlyromlás párosulhat, attól függően, hogy a választási ígéretés átcsap-e a tényleges költségvetési kifizetések zabolátlan eskalációjába, illetve, hogy az ígéretési hangulat teljesen kikapcsolja-e a fenyegető recesszió miatti védekezési-fékezési reflexeket a háztartások szintjén. Az egyensúlyvesztés azonban azért nem lehet súlyos, mert az üzleti gazdaság már 2000 második fele óta fékez, visszafogta beruházásait, ami a behozatal erős visszaesésével járt eddig is. Mivel a globális világba beleépült üzleti gazdaságot a választási hazudozások nem kábítják, az államháztartás pedig legfeljebb arra képes, hogy magas szinten tartsa a fogyasztást, ez legfeljebb 1-1,5 százalékos GDP-arányos fizetésimérleg-romlást képes okozni.

Azt gondolom tehát, hogy a hibás gazdaságpolitika és a világgazdasági recesszió egymásra torlódása nem egy kíméletlen beavatkozást követelő súlyos egyensúlyhiányos helyzet lesz, hanem Magyarország élbolyból való kisodródása, a gazdasági növekedésnek olyan lelassulása, ami a potenciális gazdasági növekedés alatti fejlődést jelent (2,5-

3,5 százalék), illetve a foglalkoztatottság enyhe romlása, ami az államháztartás viszonylagos egyensúlyát, főleg a jóléti rendszereket erősen veszélyezteti. Egyszóval mire a világ leküzdje a recessziót, hazánk újra nem a felzárkózás, hanem a lemaradásba való beletörődés vagy a súlyos áldozatok dilemmájával fog szembenézni. Ismerős képlet. (Lásd: Zorán: „Nekünk így is jó”.)

Nem kétséges, hogy a recesszió következményeit hazánk nem kerülheti el, sőt talán abban is egyetértés van a „hatalmi mákonytól”, a választási PR-tól el nem kábult szakértők között, hogy egy ilyen kicsiny, nyitott gazdaságban, mint amilyen a miénk, a recesszió következményeinek enyhítésére csekély a lehetőség, amelynek több a káros, mint a hasznos mellékhatása. Arról érdemes gondolkodni, hogy miért következett be a versenyképesség romlása, és mit lehet tenni annak érdekében, hogy ez az irányzat megváltozzon.

Véleményem szerint az 1998-ban hatalomra került koalíció elfordult az exportorientált, befektetőbarát gazdaságpolitikától, miközben fenntartotta a mechanikus egyensúlyőrzési technikákat. A gazdaságstratégia szakított a gazdasági autonómiák bővítésének és az állam mindenhatósága visszaszorításának 1965 óta bevált irányzatával, és elkezdte építeni az államát, mint „nagy hatalmú sündisznócskát”. Ez a gazdaságpolitika ahelyett, hogy megszüntette volna a gazdaság duális szerkezetét, tovább rontotta azzal, hogy a nemzetközi vállalatok tartózkodóbbá váltak attól, hogy magyar beszállítói holdudvart építsenek, a kis- és közepes vállalatokból pedig állami megrendeléstől, baksistól, elvtelen vizontszolgáltatástól függő zárványokat teremtett. Ez megnyilvánult a tőkepiac elsorvasztásában, amihez hozzájárult a „keresleti” oldalon a nyugdíjreform befagyasztása, majd teljesen képlékennyé és kiszámíthatatlanná tétele, illetve a csökkenő számú magánbefektető elfordítása a tőzsdétől az árfolyam-nyereségadóval való ríogatással, majd annak bevezetésével; a „kínálati” oldalon a privatizáció befagyasztásával és a vállalati kötvénykibocsátás teljes megbénításával. A személyes hatalomba hajtható, lekenyerezhető bankoknak már 1995-ben megkezdődött kedvezményezése a tőkepiac szereplőivel szemben, ami a térség legfejlettebb tőkepiacát és tőzsdéjét jelentéktelenné zsugorította, amivel a gazdaság duális szerkezete erősödött tovább. A nagy nemzetközi vállalatok leányvállalatai lényegében alig veszik igénybe a hazai tőke- és pénzpiacot, míg a hazai kis- és közepes vállalatok a tőkepiacra nem mehetnek, a hitelpiacról pedig éppúgy tartózkodnak, mint ahogy ez volt a jellemző 1990 előtt is (1997-ben a hazai vállalatok fele nem vett igénybe hitelt, a vállalati forrásoknak csak 7-8 százaléka hitel). A hibás gazdaságpolitika szóban vállalkozásbarát, a tettekben egymás után mérte a csapásokat az eleve sérülékenyebb hazai vállalkozásokra. Az egyébként helyes, de túlzó adóeljárás szabályszerűsítással az ő likviditásukat tette próbára 1999-ben, a világgazdasági konjunktúra csúcsáról (2000. május) személyes és politikai okok miatt a recesszió előjátéka idejére (2001. március) halasztott árfolyammechanizmus-váltás éppen a mesterségesen feltornázott minimálbérékkel párosulva lehetetlenné tette a hazai vállalkozók számára az alkalmazkodás mechanizmusainak kikísérletezését, ami miatt külpiaci sérülékenységüket hatványozottá tette. Az ármechanizmusokba való beavatkozással nemcsak a kicsiket, hanem a nagy nemzetközi vállalatokat is megfosztotta manőverező képességüktől. Az államháztartás terén egyetlen rendszer reformjába nem fogott bele, emiatt legfeljebb a miniszterelnök „kardhatalmával”, de nem a pazarló mechanizmusok átépítésével igyekezett úrrá lenni az államháztartás finanszírozási szükségletein. Emiatt az elvonások, főleg a munkajövedelmeket terhelő elvonások – egészségügyi hozzájárulás drasztikus emelésével egybekötött tb-járulék csökkentésével számolva is – rontják a vállalkozások versenyképességét. (4:0 a Kormány javára a hazai kis- és közép vállalatokkal szembeni meccsen = lásd: adóeljárás+egészségügyi hozzájárulás drasztikus emelése+rosszul időzített árfolyamrezsím-váltás+minimálbér-emelés.) Összefoglalva, a

gazdaságpolitika nem ismerte fel, hogy egy kicsi, a világgazdaságba mélyen beleépült országban az alkalmazkodás mechanizmusait kell erősíteni, és nem azok megnehezítése a cél. Ebből következnek a teendők.

Ad. 2. Gazdaságpolitikai fordulatra és határozott reformokra van szükség. Ezt nem a recesszió és magyarországi következményeinek elhárítása követeli meg, hanem az, hogy a recesszió után hazánk képes legyen a fenntartható és gyors növekedés pályájára visszatérni. Nincs kétségem abban, hogy az amerikai fellendülést követő mintegy 7-8 hónapon belül hazánk exportszektora is képes újra határozottan növekedni, ami újra beindítja a gyorsabb 3,5-4,5 százalékos növekedést. Ez azonban alig fogja érinteni a gazdaság egészét, és erősen kérdéses, hogy gyorsan felzárkózó közép-európai versenytársaink miatt hosszabb távon is fenntartható marad-e. Ha nem sikerül fenntartani tőkevonzó képességünket, akkor a recesszió következménye a recesszió után is az lesz, hogy sem a termelékenység növelésében, sem a foglalkoztatási helyzetben nem lesz számottevő változás, és fokozatosan elvesztjük korábbi pozíciókat, a tőke kedvezőbb terepre talál.

Fordulatra van szükség annak érdekében, hogy kínálati gazdaságpolitika váltsa fel a mostani egyértelműen keresletgerjesztő politikát. Ennek középpontjában adócsökkentésnek és a szerkezeti problémákat kiigazító elemeknek kell állnia. Az adócsökkentésnek elsősorban a munkajövedelmeket terhelő elvonásokra, így a személyi jövedelemadóra és a tb-járulékra kell összpontosulnia. Az adócsökkentésnek jelentős mértékűnek (legalább az elvonási mérték 25-30 százalékos csökkentése) kell lennie annak érdekében, hogy a munkaadók ne legyenek rákényszerítve a nominál keresetek növelésére, sőt képesek legyenek a szükséges beruházásokhoz pótlólagos jövedelmekre szert tenni úgy, hogy közben a munkavállalók nettó keresete ne csökkenjen. Ebben az esetben a foglalkoztatási költségek csökkentése alkalmas a minőségi munka megfizetésére, a szükséges és lehetséges többletfoglalkoztatásra is, miközben megnöveli a felértékelődő valuta exportra gyakorolt kedvezőtlen hatásainak is némi ellensúlyozását.

A gazdaságpolitikai fordulatnak a fiskális politikában a jövedelemcentralizáció visszaszorítására, a kiadási oldalon pedig nagyfokú takarékosagra, célzottságra kell törekednie úgy, hogy a szerkezeti torlódásokat is oldani tudja. (Ehhez kellenek a reformok, de erről később.) A monetáris politikának semleges hatásúnak kell maradnia. Ez azzal magyarázható, hogy a túl feszes monetáris politika lényegében hatástalan: csak a külföldi források beáramlását korlátozza, hiszen a nemzetközi vállalatok hiteligényének kielégítésére nem hat, a belföldiek pénzpiactól való tartózkodását fokozza; míg a laza politikának a forró pénzek beáramlása a következménye, és kevésbé a beruházások fellendülése az előzőekben kifejtett nem túl mély pénzügyi penetráció miatt. A jövedelempolitikának mindezekhez mérten inkább megszorító hatásúnak kell lennie, hiszen a jövedelempolitika szerepét a decentralizáció irányába mutató adópolitika veszi át.

A gazdaságpolitikai fordulat tudomásul veszi hazánk nyitottságát és alkalmazkodási kényszerét. Ez a hosszú távú tervezhetőség és kiszámíthatóság jegyében megköveteli három-négy éves gazdaságpolitikai program és az Európai Unió tagországaiban alkalmazott hétéves nemzeti fejlesztési terv elkészítését és annak végrehajtását is, amelyben a partnerekkel való együttműködés váltja fel a mai diktátumokat.

A programnak az állam tudatos háttérbe szorítása jegyében kell megfogalmaznia az állami tulajdonban lévő eszközök további határozott és folyamatos privatizációját (kincstári tulajdon határozott felülvizsgálatát és leépítését is beleértve), a privatizációs bevétel államadósság-csökkentésre fordítását. Az állam változó szerepköre a szabályozásra és összehangolásra, de nem a direkt programozásra és „rásegítésre” irányul, viszszavonul a közvetlen szolgáltatói szerepkörből, illetve – a szabályozás kivételével – a monopolizált tevékenységektől is. Ennek jegyében megváltozhat a költségvetési szektor egésze, amelyben a szolgáltatások minden területén jogszabályok és funkciók felülvizs-

gálatával egybekötött „államtalanításra” lesz szükség. Ez leginkább a szocializmus „gyári rendszerének” jegyeit viselő egészségügyi ellátórendszerben és annak finanszírozásában kívánatos, amelyben a szektorsemlegesség, a szabályozott verseny és a kínálati irányultság lehet az optimális és nyitottságunknak és foglalkoztatási körülményeinknek megfelelő irány. A nyugdíjreform határozott folytatásával lehet és kell a tőkepiacot szilárdítani, de az 1994–1996-os kötvénybotrányok miatt „elbutított” szabályozást is fel kell váltani a vállalatfinanszírozást megkönnyítő, de a prudens forgalmazói közreműködést előíró szabályozásnak. Nyilván meg kell szüntetni a megtakarítások különböző eszközökbe történő kicsapódása közötti megkülönböztető szabályozást, át kell alakítani a betétvédelemmel összetévesztett tőkepiaci befektetővédelmi rendszert.

Az infrastruktúra-fejlesztési politikában meg kell hirdetni a hosszú távú prioritásokat, ki kell alakítani a társfinanszírozáshoz szükséges forrásszerkezetet, és a vállalkozásba adáshoz szükséges közbeszerzési rendszert helyre kell állítani. Hasonlóan a közbeszerzések átláthatósága helyreállításához, új alapokra kell helyezni az árpolitikát és a versenyviszonyokba, azok ellenőrzésébe történő hatósági beavatkozást, valamint meg kell teremteni a versenytársak politikai befolyást felhasználó likvidálásának intézményes akadályait.

A reformok egyik legfontosabb feladata helyreállítani a joguralmat és az autonómiák védelmét a gazdaságban is. Ebben a hatósági ellenőrző szervek politikai befolyáshatóságának intézményes akadályait és hatékony, ellenőrizhető működésük garanciáit kell megteremteni.

Az előzőekben kifejtettekből talán kiderül, hogy a recesszió rávilágít, hazánk gazdasági fejlődése új szakaszba jutott. Vagy felismerjük ezt, végrehajtjuk a szükséges gazdaságpolitikai fordulatot és reformokat, és ezzel képesek leszünk bejutni az európai fejlett országok közé. A másik alternatíva, hogy huszonöt évvel a dal keletkezése után újra együtt dúdoljuk *Zorán* már elfelejtett sorait: „Langyos a sör, de nekünk így is jó...”

Kovács Árpád,

az Állami Számvevőszék elnöke

Az első kérdéssel kapcsolatos válasz – ami, akárcsak a többi – személyes benyomásokra, kollégáim véleményére és nem közvetlen számvevőszéki tapasztalatokra támaszkodik. Mindjárt a kérdés első felének megfogalmazási módjára vonatkozó megjegyzéssel kezdem: a világgazdaság természetesen gyakorolhat hatást „a magyar gazdaság már jelenleg is létező feszültségócinak alakulására”, ha ilyenek valóban vannak. A GDP-vel és az export növekedési ütemével kapcsolatban azonban én nem fogalmaznék így, legfeljebb az inflációra vonatkoztatnám ezt a fogalmat, ám újabban az infláció is bizonytalan mérséklődik.

Mármost ami – a feszültségócok helyett – a makrogazdasági folyamatokra gyakorolt hatásokat illeti, a világgazdaság közelmúltbeli fejleményei valóban kedvezőtlenül érintik gazdasági növekedésünket. Két tény érdemel itt kiemelt figyelmet. Az egyik az OECD-országok gazdasági növekedésének mérséklődése a 2000. évi 3,4 százalékos GDP-növekedési ütemről a szeptember 11. előtti előrejelzésnek megfelelő 2001. évi 1,1 százalékos ütemre, amelyet az USA-t ért terrortámadás még várhatóan tovább mérsékel. Ez a folyamat 2002 első felében is folytatódik, ami az év egészében az iparilag fejlett országokban a GDP-nak csak 1-1,5 százalékos bővülését eredményezi, szemben a korábban előrejelzett 2-2,5 százalékos növekedési ütemmel. Az amerikai gazdaság növekedésének különösen nagymértékű lelassulásával összefüggésben a bennünket érintő

másik fontos körülmény az, hogy a gazdasági növekedés érezhetően mérséklődik az Európai Unióban és – azon belül – a számunkra oly fontos német gazdaságban is. Az EU-n keresztül így „közeli” kapcsolatba került a magyar gazdaság a növekedés USA-beli lelassulásával, recessziójával.

Jóllehet nehéz eltalálni, hogy a gazdasági növekedés szempontjából miként köves-sük a világgazdaság fejlett régióit, ám bizonyos, hogy a piacok – exportlehetőségek – átmeneti zsugorodása érzékenyen érinti a magyar gazdaság növekedési lehetőségeit. A kedvezőtlen hatás következtében a GDP évi növekedési ütemvesztése 0,5–1,0 százalékpont lehet, természetesen attól függően, hogy sikerül-e és milyen mértékben megfelelő gazdaságpolitikai ellensúlyozó lépéseket tenni. Ami a hosszabb kitekintést illeti, úgy vélem, hogy – a várható világgazdasági élénküléssel összhangban – 2003-ban a magyar gazdaság növekedése is visszaállhat a normális pályára.

A GDP és az export növekedési ütemének mérséklődése láttán joggal számíthatunk újabb problémák keletkezésére. Közülük az egyik legsúlyosabbnak a versenyképesség romlása látszik annak következtében, hogy egyidejűleg több tényező hatása érvényesül. Ezek: az EU-beli kereslet visszaesése, a 2002-ben is várhatóan folytatódó forintfelértékelődés és minimálbér-emelés, illetve a külföldi működőtőke-behozatal esetleges mérséklődése. A versenyképességre ható tényezőhalmazból a kereslet visszaesése és a külföldi működő tőke esetleges csökkenése számunkra külső tényezők. Az utóbbi különösen érzékeny lehet, hiszen az elmúlt években a külföldi tulajdonú vállalatokban a termelékenység sokkal gyorsabban nőtt, mint a hazai érdekeltségű szférában. A minimálbér-emeléssel kapcsolatban pedig az jegyzendő meg, hogy e lépés jóllehet szociális megfontolásokból elfogadható, de ugyanakkor vitatható a vállalatok versenyképességének alulása szempontjából. Amennyiben tehát a versenyképesség a magyar gazdaságban átmenetileg romlana, a gazdasági növekedés is újabb veszélybe kerülne.

A kedvezőtlen világgazdasági fejlemények miatt problémaként jelentkezhet az államháztartási deficit növekedése is. A kérdés itt az, hogy a költségvetés kibír-e hosszabb távon nagyobb keresletösztönzést, vagy ezzel a lehetőséggel csak rövidebb távon lehet számolni. Figyelembe véve azt is, hogy a keresletösztönző lépések hatása önmagában is kérdéses lehet, úgy vélem, hogy az utóbbi – a rövid távú megoldás – az igazán valós lehetőség. Már csak azért is, mert a – lassan kötelezően figyelembe veendő EU-metodika szerinti – költségvetési deficit nagysága a jelenlegi ismert szinteket meg fogja haladni.

A magyar gazdaságban jelentkező növekedési és versenyképességi kockázati tényezők felerősíthetik – mint újabb problémát – a meglévő, jelentős területi feszültségeket. Kétféle módon is. Az egyik szerint a mérséklődés elsősorban a gyorsabban fejlődő régiókat érinti, és így negatív értelemben járul hozzá a területi kiegyenlítődéshoz.

A másik gond abból fakadhat, hogy átmenetileg kisebb fejlesztési források állnak rendelkezésre az elmaradott térségek felzárkóztatására. A területi gondok növekedése a foglalkoztatási feszültségek fokozódásával járhat elsősorban abban az értelemben, hogy lassabban lehet növelni a foglalkoztatottak arányát, különösen az 54 évnél idősebb népesség körében, ahol jelentős az elmaradásunk a fejlett ipari országokhoz képest.

A világgazdaság ilyen és hasonló kedvezőtlen hatásmechanizmusával szemben a védekező gazdaságpolitikai lépések jellegét jelenleg még nagymértékben befolyásolja, hogy a recessziós tendenciára ható olyan fontos kérdésekről, mint a folyamatban lévő katonai akciók hatása és a piacokat érintő pszichológiai reakciók nincs kellő információ. Ezt a körülményt is figyelembe véve a recesszió jelenlegi viszonylag mérsékelt volta nem látszik alátámasztani valamiféle nagyfokú pesszimizmust a magyar gazdaság esetében. A gyorsan megtett keresletélénkítő lépések és kisebb, például a beruházásokat és az exportot ösztönző programok és rásegítő pénzügyi intézkedések további kezdeményezé-

se megfelelő közvetlen gazdaságpolitikai válaszok a gazdaságunkat ért kihívásra. E lépésekkel kapcsolatban azonban indokolt szem előtt tartani az a kettős követelményt, hogy a lehető legkisebb mértékben rontsák a költségvetés és a fizetési mérleg egyensúlyi pozícióit, és ne növeljék az infláció mértékét.

Az anticiklikus gazdaságpolitika mérlegelt folytatása mellett, szélesebb értelemben jelenleg olyan gazdaságpolitikai cselekvésekre van szükség, amelyek fokozzák gazdaságunk rugalmasságát, erősítik reakcióképességét és ezáltal hozzájárulnak a fenntartható növekedés megalapozásához.

Közülük – szem előtt tartva a nagyobb bizonytalanságot – fontos cselekvési irány a gazdaságpolitika olyan meghatározó területeinek, mint a fiskális, a monetáris és a Széchenyi-terv által fémjelzett fejlesztési politika sokoldalúbb „finomhangolása”.

Egy másik meghatározó jelentőségű cselekvési irány – az EU-csatlakozásra történő felkészülés követelményeivel is összhangban – a strukturális reformok felgyorsítása, hogy a reformok a jövőben is járuljanak hozzá a gazdasági növekedéshez, a foglalkoztatottság javulásához, a beruházási hányad növekedéséhez és a tartós pénzügyi stabilitás kialakulásához. Közülük jelentőségében kiemelkedik az államháztartási reform: megvalósításával feladatorientáltabbá tehető az egyes államháztartási alrendszerek tervezési és döntési folyamata, és az állami feladatellátás biztonságosabbá válik. Szükséges, hogy a strukturális reformok másik hangsúlyos területe az egészségügyi rendszer átfogó megújítása legyen.

Végül el kell végeznünk azokat a teendőket is, melyek a jog szervező erejének fokozottabb kihasználására támaszkodva segítik elő az államháztartás és az üzleti szféra hatékonyabb működését, és széles körben biztosítják a szükséges transzparenciát.

Kuncze Gábor,

az SZDSZ elnöke

NEM A NÖVEKEDÉS, AZ ALKALMAZKODÁS A TÉT!

1. Abból, hogy a mértékadó közgazdasági műhelyek arra számítanak, hogy a világ-gazdaság növekedési kilátásai miatt a magyar gazdasági növekedés is lassulni fog, egyáltalában nem következik, hogy indokolt és érdemes gazdaságpolitikai intézkedéseken törnünk a fejünket. Köztudott ugyanis, hogy hazánk gazdasági nyitottsága a gazdasági átalakulás elmúlt évtizedében nem csökkent, hanem nőtt, és éppen a nyitottságunk növekedésével járó szerkezetváltás volt a gyors növekedés alapja. Magyarország gazdasági nyitottságából adódik, hogy a világgazdasági konjunktúra változásának kitett ország, vagyis a konjunktúraciklus leszálló ágának hatásait belső erőforrásokból, azaz keresletélénkítéssel aligha van mód ellensúlyozni.

Miközben az okos gazdaságpolitikai receptgyűjtemények anticiklikus gazdaságpolitika folytatására intenek, ennek egy kicsiny, nyitott és viszonylag magas adósságszinttel és beragadt inflációval, továbbá teljesen konvertibilis – szabadon megtámadható – valutával rendelkező országban eléggé kicsi a megvalósítás valószínűsége. Hacsak nem anticiklikus gazdaságpolitikának nevezzük azt, hogy a költségvetés viszonylag késve képes követni a gazdasági konjunktúrát, hiszen bevételei gyorsabban apadnak el a recesszió idején, minthogy kiadásait csökkenteni tudná. Ám én a költségvetési politika viszonylagos tehetetlenségét korántsem nevezném anticiklikus gazdaságpolitikának. Már csak azért sem, mert kedvező konjunkturális viszonyok között sem került sor azokra a takarékossgot, kiigazítást mutató intézkedésekre, amelyek a költségvetés és az ország

helyzetét radikálisan javították volna, amelyek nyomán ma valóban lenne lehetőség keresletgeneráló beavatkozásra. (Igaz, ezeket magam nem támogatom.)

Abból ugyanis, hogy a fiskális politika a kedvező növekedési számokat produkáló megelőző négy esztendőben (1997–2000) nem vált kifejezetten expanzívva, sőt, inkább semlegesnek volt mondható, egyáltalán nem következik, hogy anticiklikus, azaz visszavonuló hatású lett volna. Ezt elegendő két példával illusztrálni. Nem sikerült a privatizáció lendületének megőrzésével a privatizációs bevételekből az államadósságot tetemesen csökkenteni. Az államadósság relatív csökkenése a reálkamatszint és reálnövekedés összefüggését tükrözte. A másik példa az, hogy a költségvetés folyó kiadásainak bővülése messze megelőzte a felhalmozási kiadások bővülését, miközben reformok és szerkezeti változások éppen a kedvező konjunktúrájú években ellensúlyozhatóak lettek volna a kiadási előirányzatok takarékosabb felhasználása által érintett csoportoknál a nagyobb döntési szabadság, nagyobb gazdasági autonómia által megszerezhető bővülő jövedelmekkel.

A hozzánk is rohamléptékben közeledő recesszió hatásait mi már több mint egy éve érzékeljük. Ennek első jelei voltak az üzleti beruházások 2000 utolsó negyedéve óta tartó és gyorsuló visszaesése, a feldolgozóipar legfejlettebb szakágazatai exportbővülésének gyorsuló lassulása, végül a nagyobb fogyasztói kereslet ellenére az ipar hazai megrendeléseinek stagnálása. Ha ezekhez a kedvezőtlen jelenségekhez nem párosult volna a kormány növekedést hajszoló gazdaságpolitikai erőszakoskodása, akkor nem tört volna meg a dezinfláció 1995–1998 közötti lendülete, és nem ragadt volna be az infláció. Nem a recesszió közvetlen következménye ugyan, de tény, hogy éppen a recesszió idejére esett vissza a termelékenység korábbi években megszokott gyors emelkedése. Nem a recesszió következménye, de tény, hogy éppen a recesszió idejére a magyar tőkepiac és azon belül is a budapesti tőzsde teljes hanyatlásnak indult, ami megint nem véletlenül, hanem a kormány zert, megmagyarázhatatlan antikapitalizmusa és populista gazdaságpolitikája miatt alakult ki.

Az előzőekből következik, hogy nálunk a recesszió következménye a gazdasági növekedés viszonylag erőteljes visszaesése (én a 2,5-3 százalékos növekedést sem zárom ki), az elfojtott infláció felgyülemlése, a vállalati jövedelmezőség erőteljes megcsappanása, a kis- és középvállalatok tömeges csődje, hazánk versenyképességének erőteljes visszaesése lesz. Az igazi gond, ami független a recessziótól, de nagyon nagy baj, hogy éppen a recesszió idejére éleződik ki ez utóbbi. Annak ellenére, hogy az egy termékegységre jutó magyar bérszint (unit labour cost) még mindig jóval alacsonyabb, mint a nyugat-európai vagy versenytársainké, az elmúlt évek kormányzati politikája miatt már nincs további tartaléka a vállalkozóknak, hogy az árversenyben a költségeiket csökkentve, pótlólagos forrásokra tegyenek szert beruházásaik érdekében. A beruházási hajlandóság lényeges csökkenése hazánkban jóval előbb következett be, mint ahogy a recesszió szele megcsapott volna. Ez pedig biztos jele annak, hogy a vállalkozók nem tudják előteremteni a beruházások megtérüléséhez és a finanszírozhatóságához szükséges jövedelmezőségnövekményt. Az igazi bajt én ebben látom: *akkorra merültek ki az alkalmazkodás lehetőségei, amikor hazánkat is eléri a recesszió.*

2. Az előzőekből nekem az következik, hogy nyitottságunk miatt nincs értelme fiskális stimulussal helyettesíteni a világgazdasági dekonjunktúra, recesszió exportbővülést lefékező hatását, még akkor sem, ha ez az ösztönzés most inkább beruházásokat jelentene a hangzatos Széchenyi+ szerint, mint a korábbiakban. A fiskális expanzió, a központi beruházásokkal keresletet élénkítő beavatkozásoknak nemcsak azért nincs értelmük, mert azok többsége csak hosszabb idő után fejtheti ki kedvező hatásait (mintegy másfél-három év múlva), mint amikor az elemzők többsége az új fellendülést várja, hanem azért is, mert hatása biztosan csak egyensúlyi pozíciónk romlása lehet. Amennyiben a recesszió nem lesz tartós, úgy arra lehet számítani, hogy amerikai növekedés újraindulá-

sát követő 7-8. hónapban hazánkban is újraindul a konjunktúra, ami segít helyreállítani a korábbi kedvező trendet. Ami ma már látható, hogy hazánkban a recesszió mélypontja – az időbeli eltolódás, késleltetés miatt – éppen a választások, azaz 2002 áprilisa környékére várható. Éppen emiatt nem készül a kormány valóságos, az alkalmazkodóképességet javító intézkedésekre, és ezért helyettesíti jól hangzó PR-akciókkal a valóban szükséges reagálást.

Márpedig, amire szükség lenne, az nem a reménybeli növekedési kilátások megőrzése, hanem hazánk gazdasági versenyképességének visszaszerzése. Ehhez nem keresletgerjesztő, hanem kínálati rugalmasságot növelő intézkedésekre, a még mindig merev szerkezetű közfunkciók mechanizmusának átalakítására lenne szükség.

Hazánkban a kínálati alkalmazkodás kiváltására a magasan monetizált, fejlett országok bevált receptje, a kamatcsökkentés azért nem alkalmazható, mert az exportszektorban működők többsége valamilyen külföldi cég leányvállalata, amelyik a szükséges tőkét, likviditást anyavállalatán keresztül, azaz nem a magyar pénzpiacról szerzi. A magyar piacra termelő, többnyire magyar tulajdonú, kis- és közepes (de még a nagyobb) cégek többsége is nemcsak örökölten nem szokott hozzá, hanem az elmúlt évtizedben nem is szokott rá a magyar tőke- és pénzpiacra. Most nincs hely és idő ennek okait alaposabban elemezni, elég legyen annyi, hogy ez a helyzet a Fidesz-kormány tőkepiac-ellenes magatartása miatt jöttányit sem változott. A magyarországi bankok pedig csak mostanában tesznek erőteljes lépéseket a magyar vállalkozók megnyerésére, finanszírozására. Ráadásul köztudott, hogy a csökkenő magyarországi megtakarítások miatt, továbbá a külföldi forrásokra való ráutalt-ságunk okán a kamatcsökkentés lehetőségei korlátozottak.

Azt is figyelembe kell vennünk, hogy noha a magyar adószint a nyugat-európaival összehasonlítva nem kirívóan magas, mégis a munkajövedelmeket terhelő elvonások, így a személyi jövedelemadó és a társadalombiztosítási járulék már fojtogató, még akkor is, ha közel 10 százalékos tb-járulék mérséklésre került sor az elmúlt 5 év alatt.

A személyi jövedelemadóban Európában egyedülálló módon az adófizetők több mint 40 százaléka a legmagasabb kulcs szerint adózik, ami azért is példa nélküli, mert nálunk a legmagasabb kulcs már az átlagkeresettel éppen hogy csak rendelkezőket is sújtja.

Mindezek miatt az SZDSZ azonnali és radikális adó- és járulékcsökkentést javasol. Ez nem választási ígéret csupán, hanem ez a legfontosabb záloga annak, hogy hazánk versenyképessége javuljon éppen abban a periódusban, amikor a recesszió után nem lesz mindegy, hogy melyik ország válik vonzóvá a befektetők számára. Sőt, recessziós időkben is fontos, hogy a magyarországi vállalkozások anélkül tudják megtartani a munkavállalóikat, hogy bért emelnének, hiszen a munkajövedelmeket terhelő elvonások radikális csökkentése révén a munkavállalók nettó jövedelme nőhet, miközben a cseh, a lengyel, a szlovák, a szlovén versenytársainkhoz képest a magyar vállalkozók előnyöket tudnak kínálni. Az adócsökkentés nemcsak a munkavállalóknál, hanem a vállalkozóknál is több jövedelmet hagy, akik azt beruházásokra használhatják fel, és nem lesznek rákényszerítve arra, hogy a beragadt infláció körülményei közötti szükséges béremelés eméssze fel a nominálisan emelkedő bevételeket.

Ha a kormány a radikális adó- és járulékcsökkentés után is rendelkezik még a szigorú fiskális politika fellazításával nem járó „többletbevételekkel”, akkor azt olyan szerkezeti problémák kiigazítására kell fordítania, mint az egészségügyi rendszer eladósodott és torz struktúrája vagy az infrastruktúra fejlesztésére. Ami azonban mindenekelőtt való, hogy a háztartások és a vállalkozások találják meg a kivezető utat a recesszióból. Ehhez adó- és járulékcsökkentés kell. Nincsen az az okos kormány, amelyik helyettük okosabb lehet, még ha az SZDSZ részvételével alakul is meg. Mert jövőre, mire a recesszió hozánk beköszönt, a kormány is megváltozik, nem csak a gazdaságpolitika.

Petschnig Mária Zita,

a Pénzügykutató Rt. fomunkatársa

VÁRHATÓ KONJUNKTÚRAFEJLEMÉNYEK

Az elemzők több éve várták az USA „aranykori növekedésének” végét, és vitáztak arról, hogy az „puha” vagy „durva” leszállású lesz-e. 2001 legelején – még a FED első kamatsökkentése előtt – Soros György durva földet érési scenáriót jósolt az USA-nak erre az évre, és ostromozta a jegybankot, hogy monetáris politikájával csak követi a folyamatokat, de nem tesz semmit a kedvezőtlen tendenciák feltartóztatására. Ugyanakkor az IMF ezzel szemben olyan jelentést adott ki, miszerint az Egyesült Államokban a jelek sima leszállást ígérnek, és a növekedés 2,1 százalékos lesz 2001-ben (korábbi prognózisuk 3,2 százalékot valószínűsített). 2001 októberében tucatnál több elemző már csak 1 százalékos GDP-növekményt várt, ami 2002-ben legfeljebb 1,2 százalékra emelkedik.

E cikk írásának idején (2001. november eleje) túlvagyunk a FED tizedik kamatvágásán, és a recesszió veszélye egyre fenyegetőbb. A prognózisok, amelyek korábban még azt hangoztatták, hogy az USA növekedése 2002. második, de legkésőbb harmadik negyedévében megindul, mindinkább hajlanak arra, hogy a megélnkülésre 2003-ig várni kell. Az USA gazdaságának visszaesése a világgazdaság motorjának leállítását jelenti, amire a világgazdaság fejlődésének legutóbbi, globalizációs szakaszában még nem volt példa. Így nincs fogódzónk arra nézve, hogy e válságszakasz hogyan és mikor ér véget.

Fokozza a bizonytalanságot az október 7-én megindított furcsa háború, amelyben a legyőzendő ismeretlen, ezért győztes sem hirdethető. Nem tudni, milyen irányban terjed, és mikor, hogyan lesz vége. Világgazdasági szempontból ez a háború egyfelől tartósan megakadályozhatja, hogy a fogyasztói és befektetői döntések visszatérjenek korábbi normállapotukba (feltételezhetően a sorozatos kamatvágások ezért is hatástalanok), másfelől olyan országok érzékenységét sértheti, amelyek – legalábbis részben – az olajforrások birtokosai. A háború kimenetelének katasztrófávaltoztatásával ma senki nem számol, részint nem is lehet, részint a hadiállapotok prognosztizálása nem a piaci elemzők kompetenciája. Ám a világgazdasági folyamatok bizonytalanságának és sérülékenységének fokozódásával mindenképpen kalkulálni kell mind a befektetőknek, mind a gazdaságpolitikák alakítóinak.

Amikor az USA gazdasága padlót fogott, Japán évek óta képtelen a válságból kilábalni, az EU magját alkotók növekedését jószereivel csak a külső stimulátorok, az USA-ba és Közép-Európába irányuló export húzza, vagyis amikor egyszerre sérült a világgazdaság három fő régiója – amely egymáshoz áru- tőkekapcsolatokon keresztül szorosan kötődik –, akkor csak olyan intakt gazdaságok képesek kimaradni a recesszió vírusfertőzéséből, mint Kína, India, Oroszország. S amikor a globalizált világgazdaság kerül válságba, akkor a globalizáció képviselői, a multinacionális cégek és beszállítók jobban sérülékenyek, mint a tőlük független kis- és közepes nemzeti vállalkozások. A magyar gazdaság szerkezetét a recesszióérintettség felől szemlélve nem túl biztató a kép. Eddig mi a globalizáció áldását élveztük, a világ multinacionális cégeinek többsége megtelepült nálunk. Exportpiacokra létrehozott befektetések modernizálták és dinamizálták – a stabilizáció követően – egyensúlyozó pályán a magyar gazdaságot. Kivitelünk (a szolgáltatásexporttal együtt) 2000-ben meghaladta a háztartások fogyasztását és megközelítette a GDP kétharmadát. A 2000. évi export 57 százalékát az EU hagyományosan kemény magjának tekintett országok (Németország, Franciaország, Ausztria, Olaszország) adták, amelyek – a perifériáktól eltérően – alacsony növekedési üteműek. Durván ezek-

ből az országokból származik a magyar GDP 36 százaléka. Ehhez jön a magyar gazdaság utóbbi években második sikerágazata, a turizmus, amelynek bevételei 30 százalékkal nőttek 1998-hoz képest. Az idegenforgalom aktívuma 2001-ben már majdnem ellensúlyozni tudja az áruforgalmi mérleg passzívumát.

E néhány alapösszefüggés felvillantásával azt kívántam érzékeltetni, hogy a magyar gazdaság nagyon is érintett a világgazdasági konjunktúraesés nyomán – a turizmus visszaesésén túlmenően – a multinacionális vállalatok beruházási lendületének megtörésén keresztül, az USA-ba irányuló exporttól függő EU-beli országokhoz fűződő meghatározó súlyú kapcsolatainkon keresztül. S van még egy tényező, amit eddig zárójelbe tettünk: az olajár. A zárójelet azért érdemelte ki e téma, mert úgy vélem, hogy a világgazdasági lassulás inkább deflációt, mintsem inflációt szül az erőforrások piacán. Az OPEC-országok a világ olajexportjának mára már csak a harmadát adják, esetleges politikailag is irányított kitermelésükkel ezért nem képesek érdemleges árhatást kifejteni. Ám, mint ahogyan minden zárójelet fel lehet oldani, ez a ma reálisnak tűnő szcenárió is alakulhat másképpen.

Mindenesetre nagyobb valószínűséget adok annak, hogy a világgazdaság kedvezőtlen fejleményei egyetlen tekintetben, az inflációra gyakorolt hatásban kedvezőek lesznek a magyar gazdaságra. Importált inflációnk csökken, ami moderálja az inflációt belülről fűtő hatásokat (bérnyomás, költségvetési keresletnyomás, elfojtott infláció felszabadítása stb.). Az a monetáris lazítás, amely ez év őszén már az ECB-re is áterjedt, nem fog inflációra vezetni, mert keresleti oldalról hatva szabad kapacitásokkal találkozhat – itt tehát reálalkalmazkodás várható és nem árszínvonalbeli.

A teljes export és import tekintetében (áru- és szolgáltatásforgalom együtt) viszont 5-6 százalékpontos visszaesés várható, ami azt jelenti, hogy a növekedést befolyásoló külső kereslet dinamikája feltételezhetően 10 százalék alá esik. Minthogy a kialakult szerkezetben az export és import erős együttmozgása figyelhető meg, 2002-ben várhatóan a teljes import növekedési üteme is mérséklődik, ám a belső keresleti tényezők élénkítése következtében kevésbé, mint az exporté. A külkereskedelmi mérleg egyensúlyának romlása ennek lesz köszönhető.

Az infláció mérséklődése nem feltétlenül fogja enyhíteni az exportőrök forintfelértékelődésből adódó veszteségét, tekintettel a külső értékesítési árak pangására, esésére. Ugyanakkor a bérnyomás további erősödése rontja a versenyképességet. Az exportérdekeltség romlása termelés-csökkenést, elbocsátásokat, a beszállítói kapcsolatok átrendeződését válthatja ki. Az utóbbin azt értem, hogy azok a multinacionális cégek, amelyek a közelmúltban külső beszállítóikat hazaiakra cserélték, most az import olcsóbbodása nyomán visszaállnak a régi szállítókra vagy a közép-kelet-európai országokban keresnek a magyarénál olcsóbb megoldásokat. Ez bizonyos hazai cégeket lehetetlen helyzetbe hozhat.

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak létszámgyarapodása éves átlagban alig észrevehető mértékűre apadhat (10-15 ezer főre), ez is a szolgáltatási és államigazgatási szektor bővülésének lesz köszönhető. Az ipari foglalkoztatás várhatóan csökken, és megáll a munkanélküliség apadó tendenciája. De nem kizárt – iparosodottabb régiókban – a munkanélküliségi ráta emelkedése sem.

A vállalkozói szektor beruházásai legfeljebb az építőiparban és a végső kereslethez kapcsolódó szolgáltatóiparban emelkednek. A befektetések szolid növekedésének zöme az állami infrastrukturális fejlesztéseknek lesz köszönhető, amelyek a választások évében rendre fellendülnek. Ehhez kapcsolódnak az állami forrásokból ösztönzött lakásépítések is, amelyek „boom”-ja azonban egy év alatt lecseng. (Az elhalasztott lakásépítési kereslet összetorlódása miatt „púp” kisimul.) A beruházásoknak ez a szerkezetváltása nem erősíti az exportpiacok bővülését, miközben importvonzatú.

A háztartások fogyasztásának dinamikája viszont meg fogja haladni a GDP növekedési ütemét 2002-ben. Az előbbi a Pénzügykutató Rt. prognózisa 4,3 százalékra teszi, míg a GDP növekedését 3,5 százalékra, a termelékenység és a reálbér-növekedés továbbra is kedvezőtlen, egyensúlyrontó hatása mellett.

A vázolt körülmények közt a kormány gazdaságpolitikájának nem volna szabad tovább rontani a helyzetet. Kiszámítható, befektetésbarát, exportösztönző gazdaságpolitikát kellene folytatnia a kabinetnek. A vállalkozási feltételek javításán, és nem a rontásán kellene fáradoznia. Továbbá a privatizációs kínálat bővítésén, az állami tulajdon további leépítésén. Minderre azonban 2001 késő őszen nincs esély. A gazdaságpolitika a választási év rövid távú kormányzati érdekeket szem előtt tartó politikája csapdájának esett áldozatául. Ráadásul beérnek a korábbi befektetésriasztó kormányzati magatartás gyümölcsei is. Így a konjunktúra hülése a szükségesnél is nagyobb lehet. Ezt a kormány az anticiklikusnak mondott, belső keresletélénkítéssel próbálja ellensúlyozni. Ám akkor és ott engedi ki a gyeplőt, amikor és ahol azt az egyensúlyörző növekedés szempontjából nem volna szabad megtenni. A választásokra készülő kabinet veszélyérzete akkor tendál a nulla felé, amikor a külső egyensúlyromlás veszélye erősödik, amikor felgyorsulhat a tőkemenekítés és a hazai tőke kiáramlása is. Az elhibázott, importösztönző, állami forrásokból finanszírozott belső keresletélénkítő politika negatív hatása azonban csak a választásokat követően fog egyértelműen megjelenni. (Az 1993. évi élénkítés egyensúlyrontó, kedvezőtlen következményei is csak egy-másfél év után kristályosodtak ki, s sokan még akkor is vitatták.)

Az amerikai gazdaság recessziójának Nyugat-Európára történő átgyűrűződéséből adódó konjunktúrahülés hatása alól nem mentesíthetjük magunk. Egy időre úgy tűnik, befelegett annak a scenáriónak, hogy a magyar gazdaság évi 5 százalékos ütemben növekedhet. 2002-ben ennél jóval szerényebben is be kellene érniünk. Ám az nem lenne szükséges, hogy az állampolgárok pénzét használva olyan szerkezetű növekedést erősítsen a kabinet, amely a kivédhetetlen külső hatáson túlmenő károsodást okoz.

Rácz Margit,

az MTA Világgazdasági Kutató Intézetnek kutatási igazgatója

Világgazdasági recesszió és hatása a magyar gazdaságra

Tekintettel arra, hogy 2001-ben a szeptember 11-i amerikai terrortámadás előtt recessziós jelek mutatkoztak mind az USA, mind pedig Európa gazdaságaiban, ezért a recessziós veszély ebben az évben a gazdaság ciklikus fejlődéséből fakad. Így számolni kell azzal, hogy két-három évig recessziós jelenségek jellemzik majd a gazdasági fejlődést és természetesen a világkereskedelmet is.

Sok prognózis a 2001-ben több alkalommal csökkentett növekedési várakozásokat tekinti mélypontnak. Így a vélemények túlnyomó része 2002-re a növekedés gyorsulását prognosztizálja. Ha ez az alternatíva valósul meg, akkor a magyar gazdaságnak különösebb külgazdasági helyzetromlással végül is nem kell számolnia.

De arra azért lehet számítani, hogy az USA-ban a 90-es évtized dinamikus növekedése a közeljövőben nem tér vissza. Így a világgazdaság egészének növekedésére gyakorolt pozitív szerepe is kisebb lesz. Ez pedig legfőbb európai piacainkon tartósabban recessziós jelenségekhez vezethet.

A 2001-ben Németországban várható éves GDP-növekedési ütem 0,75-0,70 százalékot ér el. (Csak emlékeztetnék rá, hogy az év elején még 2,5 százalékot vártak.) Ez a

teljesítmény még a német gazdaságot önmagához mérve is figyelemre méltóan rossz. A kérdés az, hogy miért. A 90-es évtizedben szinte végig a 15 EU-tagország közül az egyik legrosszabb teljesítményeket a német gazdaság produkálta. Ez összefüggött azzal, hogy a növekedésnek Németországban kimerültek a belső forrásai és szinte kizárólag csak az export volt a növekedés forrása. Így az amerikai gazdaságnak és a világgazdaságnak a lassulása a német export lehetőségeit is korlátozza. A másik oknak a rugalmatlan munkaerőpiac és ennek a következményei tekinthetők. Ez utóbbi nagyon nehezen reformálható és a flexibilizálás meg sem kezdődött. Így 2002-re a német gazdaság fejlődésének komolyabb és tartósabb gyorsulásával nemigen lehet számolni.

Kérdés, hogy ha legfontosabb exportpiacunkon akadozik a növekedés, annak milyen hatása lesz a magyar gazdaságra. A magyar export a német piacra az elmúlt időszakban gyorsabban nőtt, mint a német GDP. Ez a trend nem feltétlenül fog folytatódni. A transzformációs folyamat befejeződésével a gazdasági folyamatok és reakciók már kevésbé fognak meglepetésekkel szolgálni, nő a kiszámíthatóság. Ez vonatkozik a német piacra irányuló magyar exportra is. Várható rövid és középtávon egyaránt, hogy exportunk tovább, a célpiac növekedését tartósan meghaladó dinamizálására nemigen lesz lehetőség.

A fejlett ipari országok növekedése lehet, hogy jobb lesz 2002-ben, mint 2001-ben, de az nem lehet, hogy ez a javulás tartósan a 90-es évek második felének dinamikáját hozza vissza. Így leginkább az valószínűsíthető, hogy a magyar gazdaság növekedési esélyei is csökkennek. Természetesen a növekedés lassulása a magyar gazdaságban is megfigyelhető lesz, de a növekedési ütem különbsége az EU-átlaghoz képest ettől még megmarad, csak alacsonyabb szinten. Tehát a reálkonvergencia folytatódik. (A nem dinamikus fejlődő EU utolérése a kevésbé dinamikus növekvő Magyarország számára ugyanúgy lehetőség, mint a dinamikusabban fejlődő EU utolérése a még dinamikusabban fejlődő Magyarországnak.)

Nagy kérdése a világgazdaságnak, hogy sikerül-e az olajexportőr országoknak kereslet-visszafogással tartósan és jelentősebben 20 dollár/hordó fölé vinni az olajárát. Ha ez nem sikerül, akkor, ha nem is a 90-es években tapasztalt mértékben, de ugyancsak deflációs trend bontakozhat ki. Így Magyarország külgazdasági kapcsolatainak keresztül nemigen fog a 2000-es évek elején sem inflációt importálni.

Számolni kell mindenképpen azzal, hogy az USA-t ért terroristámadás után a világgazdaság működtetésének biztonsági költségei megnőnek. Optimális esetben ez nem fog mást jelenteni, mint azt, hogy dinamikus fejlődésbe kezd néhány ipari tevékenység és szolgáltatás. Kevésbé optimális esetben gazdaságpolitikai változások is történhetnek. Ezen az értendő, hogy a kínálati gazdaságpolitika esetleg „felpuhul”. Ennek ma semmiféle jele nem látszik, így egy neokénesianus fordulat nem tűnik valószínűnek.

Mindezek alapján Magyarország számára sem javasolható komolyabb költségvetési eladósodást eredményező keresletélénkítés. Arra viszont érdemes törekedni, hogy a külföldi tőke számára az ország attraktivitása növekedjék, és így jussunk pótlólagos növekedési eszközökhöz és modernizációs lehetőségekhez.

A kedvezőtlen világgazdasági hatások mérséklésének gazdaságpolitikai eszköztáráról

A magyar gazdaság kicsi és nyitott. Ebből adódóan recessziós hatások érni fogják, és ennek negatív hatását viselni kell. Az USA az egyetlen gazdaság a világban, ahol a belső kereslet élénkítésével tartós növekedési lehetőségekhez lehet jutni. Tehát abból kell kiindulni, hogy a világgazdaság legtöbb fejlett és kevésbé fejlett országa elsősorban külgazdasági feltételektől függően tud gyorsabban vagy kevésbé gyorsan fejlődni. Persze, ahol

telephelyi előnyök vannak és a cégek profitábilisan használhatják ki a modernizációs lehetőségeket, ott a GDP növekedési üteme a világtátlagnál magasabb lesz. Remélhetőleg Magyarország rövid és középtávon egyaránt ebbe a csoportba fog tartozni.

Ennek azonban elsősorban az a feltétele, hogy az adók relatíve alacsonyak legyenek, a politikai rendszer stabil legyen, a gazdaságpolitika egésze stabil és kiszámítható legyen. Ezeknek a feltételeknek Magyarország a rendszerváltás befejeződése után nagyjában és egészében megfelel. Ha sem az államháztartás folyó egyenlege, sem a folyó fizetési mérleg egyenlege „nem szalad el”, és az inflációs ráta is csökken évről évre (még ha az MNB által meghirdetettnél kevésbé meredeken is), akkor ugyan lassulni fog a magyar GDP növekedési üteme, de gyorsabb lesz az EU átlagánál.

Lassuló növekedés mellett nehezebb lesz az egészségügyi és nyugdíjreform végrehajtása és a jogos bérkövetelések kielégítése is. Ezt sajnos tudomásul kell venni. Probléma az, hogy a recesszió kezdete és a választási küzdelem Magyarországon időben egybeesik. Így a két folyamat más és más gazdasági követelményeket eredményez. Sajnos a recesszió az erősebb, ezért célszerű lenne úgy kommunikálni a helyzetet a magyar lakosság felé, ami a bizonytalan világ gazdasági helyzetnek és a lassuló növekedésnek megfelel.

A növekedést jelentősen pozitív irányba elmozdító és az államháztartási egyenleget nem veszélyeztető keresleti politikára Magyarországon nincs lehetőség. Ezért a gazdaság ciklikussága türelmet követel. Nem valószínű, hogy nagyobb recesszióval kell számolni a világ gazdaságban. Sokkal inkább azzal, hogy fellendülés esetén is lassul az USA-ban és fő európai piacainkon is a növekedés. Ezek között a körülmények között elsősorban az ország tőkevonzó képességétől függ, hogy milyen mértékben tudunk pozitív irányba elmozdulni a GDP növekedési ütemével a világtáglagtól.